

Wprowadzenie

Filozofia religii jest często uprawiana albo z pozycji anonimowego i racjonalnego myśliciela, albo z pozycji autora, który szczerze prezentuje swoje osobiste przekonania. Oba te style z pewnością przetrwają, ale można je dziś uważać za lekko zużyte. W filozofii religii obiektywność wydaje się często iluzoryczna, a styl soliloquiów – raczej stronniczy. Zdecydowaliśmy się zatem poprosić kilkudziesięciu wybitnych filozofów, by odnieśli się do zasadniczych problemów w filozofii religii i zechcieli bronić jednego z dwóch przeciwstawnych stanowisk, wyliczonych na skonstruowanej przez nas liście, bez wcielania się przy tym w rolę niepodważalnych autorytetów i dzielenia się osobistymi zwierzeniami. Prosimy, by każdy Autor znalazł najlepsze argumenty na rzecz przyjętego do obrony stanowiska, ale powstrzymał się od perswadowania lub forsowania własnych rozwiązań. Liczyliśmy na zaangażowanie i jednocześnie chcieliśmy uniknąć retoryki nawracania lub potępiającego zdziwienia.

Postawiliśmy przed naszymi Autorami trudne zadanie. Pojawiła się nawet wątpliwość, czy taki zamiar jest wykonalny. Wszak umiejętność dystansowania się od własnych poglądów – bez rozstawania się z nimi – nie jest łatwa. Nasi Autorzy jednak nas nie zawiedli. Dali się skłonić do napisania zaangażowanych, ale rzeczowych wypowiedzi i wywiązali się z przyjętego zobowiązania bardzo rzetelnie. Co więcej, zrobili to w sytuacji, gdy jeszcze nie znali tożsamości swoich oponentów. Dziękujemy im wszystkim za zaakceptowanie naszej propozycji i za dołożenie starań, by ta książka okazała się dziełem dociekliwym i fascynującym.

Na liście problemów do dyskusji umieściliśmy tematy, w wypadku których stanowiska osób wierzących i niewierzących zasadniczo się od siebie różnią.

1. Pojęcie Boga
 - Słowo „Bóg” jest imieniem własnym odnoszącym się do określonego bytu
 - Słowo „Bóg” to nazwa pusta
2. Dowody na istnienie Boga
 - Można dowieść, że Bóg istnieje
 - Żaden z dowodów na istnienie Boga nie jest poprawny
3. Doświadczenie religijne
 - Można doświadczyć obecności Boga
 - Wszelkie formy doświadczenia religijnego są jedynie złudzeniem
4. Przekonania religijne
 - Przekonania religijne są sądami o faktach
 - Przekonania religijne nie dotyczą faktów i tym samym nie mają wartości logicznej

5. Problem zła
 - Zło ma realny charakter i przeczy istnieniu dobrego i wszechmocnego Boga
 - Można pogodzić istnienie zła z istnieniem dobrego i wszechmocnego Boga
6. Cuda
 - Istnieją zdarzenia cudowne i przemawiają one za istnieniem Boga
 - Wiara w cuda jest przesądem
7. Modlitwa
 - Modlitwa jest wyłącznie rodzajem terapii
 - Modlitwa jest rozmową z osobowym Bogiem i gdy ma charakter prośbny, może być skuteczna
8. Dusza
 - Człowiek to kawałek materii, a to, co tradycyjnie nazywano „duszą”, redukuje się do stanów neurofizjologicznych mózgu
 - Dusza jest niematerialną substancją ulokowaną przez pewien czas w materialnym ciele
9. Zbawienie
 - Wybrane istoty zostaną zbawione
 - Nikt nie będzie istniał wiecznie
10. Błuznierstwo
 - Podstawową wartością jest wolność i dlatego wolno wyszydząć wierzenia religijne
 - Wyszydzanie religii jest przestępstwem i powinno być karane jako akt nietolerancji
11. Religia a etyka
 - Etyka jest autonomiczna i nie potrzebuje żadnej transcendentnej legalizacji
 - Podstawy uniwersalnej etyki pochodzą od Boga
12. Religia a nauka
 - Jedynie nauka dostarcza nam wiarygodnego opisu świata
 - Religijny opis świata da się pogodzić z opisem naukowym
13. Obowiązki wobec Boga i ludzi
 - Religia może utrudniać troskę o innych
 - Miłość bliźniego i troska o siebie są istotą religii

Każdy Autor miał prawo nadać swemu rozdziałowi własny tytuł, odbiegający od dosłownego brzmienia wybranego przez nas tematu. Zasadniczy schemat dyskusji pozostał jednak nienaruszony.

Po otrzymaniu tekstów zwróciliśmy się do Autorów z kolejną prośbą: żeby zechcieli odnieść się do tekstu adwersarza, z którym występują w parze. Poprosiliśmy o sformułowanie zwięzłej odpowiedzi na pytanie: Z czym nie mogę się zgodzić w stanowisku mojego oponenta? Zależało nam, by wszystkim autorskim wypowiedziom towarzyszyły krytyczne komentarze. Liczymy, że jest to początek rozważań budujących zrozumienie między rzecznikami przeciwnych stanowisk. Może nawet jest to jakiś współczesny odpowiednik metody scholastycznej – często dziś, chyba niesłusznie, lekceważonej.

Musimy przyznać, że część Autorów z wahaniem zgodziła się spełnić naszą prośbę. Krępowała ich sytuacja, w której mogą formułować zarzuty przeciwko oponentowi, gdy ten ostatni nie ma szansy na nie odpowiedzieć. To zrozumiała obiekcja. Przypominaliśmy jednak, że dyskusje naukowe zawsze mają jakieś naturalne zakończenie, a nie tylko teoretyczne granice. Ten argument, wraz z zapewnieniem, że celem książki nie jest zamknięcie dyskusji, lecz – przeciwnie – zachęta do szerokiej wymiany poglądów, przekonał ostatecznie wszystkich.

Autorów, którzy uznają, że nie zostali dobrze zrozumiani przez oponenta, zapraszamy do przekazania Redakcji „Przeglądu Filozoficznego” odpowiedzi na komentarz. Wszystkich Czytelników, których ta książka poruszyła, zachęcamy do przesyłania nam swoich uwag. Głosy polemiczne i komentarze chętnie przedstawimy w jednym z kolejnych zeszytów „Przeglądu Filozoficznego”.

Mamy nadzieję, że ta książka spełni Państwa oczekiwania, a przyjęta formuła wymiany poglądów zdobędzie szerokie uznanie.

Jacek Hołówka, Bogdan Dziobkowski